XXXVIII OLIMPIADA FIZYCZNA ETAP WSTĘPNY
Zadanie teoretyczne

Zadanie T1

A. Wykaż, że jeżeli liczby a i b spełnią równanie soczewki:

$$\frac{1}{a}+\frac{1}{b}=\frac{1}{f} \qquad (f=\text{const})$$

to wszystkie proste przechodzące przez punkty (a,0) i (0,b) przecinają się w jednym punkcie. Wyznacz położenie tego punktu.

Jak wykorzystać powyższą własność w optyce geometrycznej?

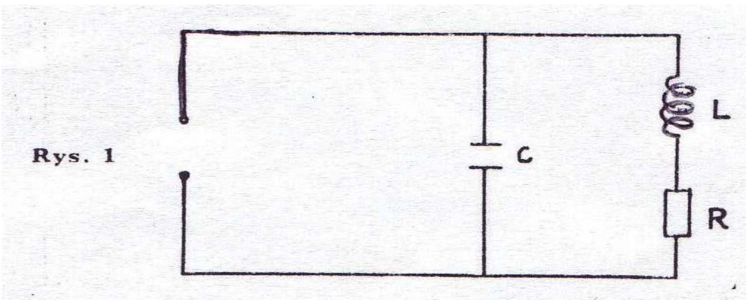

B. Oblicz średnią moc pobieraną ze źródła napięcia sinusoidalnego przez obwód przedstawiony na rys.1. dane są R,L,C i częstotliwość ω oraz napięcie źródła $U=U_0\cos\omega t$. straty mocy na promieniowanie zaniedbujemy.

C. Dwa jednakowe samochody A i B jadą po prostoliniowej, poziomej szosie z tą samą prędkością $\vec{v}$. W pewnej chwili samochód B zaczyna przyspieszać i po osiągnięciu prędkości $2\vec{V}$ dalej jedzie jednostajnie. Względem obserwatora nieruchomego w stosunku do szosy energia samochodu B wzrasta o $\Delta E_1=\frac{3}{2}mv^2$ (m-masa całego pojazdu).

Natomiast względem kierowcy samochodu A energia kinetyczna samochodu B wzrosła o $\Delta E_2=\frac{1}{2}mv^2$.

Ilość paliwa spalonego przez samochód B w czasie przyspieszania nie zależy oczywiście od obserwatora-jest ona taka sama i dla obserwatora nieruchomego względem szosy i dla obserwatora nieruchomego względem samochodu A (kierowca tego samochodu). Jednakże przyrost energii samochodu z punktu widzenia obu obserwatorów jest różny. Czyżby ciepło spalania benzyny zależało od obserwatora?

Wyjaśnij ten paradoks.

Wszelkie opory ruchu należy uznać za bardzo małe. Rozważania należy uzasadnić szczegółowym rachunkiem.

ROZWIĄZANIE ZADANIA T1

A) Prosta przechodząca przez punkty (a,0) i (0,b) ma postać

$$y=\alpha x+\beta$$

gdzie α i β są stałymi, które należy wyznaczyć korzystając z warunku, że punkty (a,0) i (0,b) mają spełniać powyższe równanie. Bez trudu znajdujemy, że

$$\alpha = \frac{b}{a}, \qquad \beta = b$$

zatem

$$y = -\frac{b}{a}x + b$$

ale z założenia

$$\frac{1}{a} + \frac{1}{b} = \frac{1}{f} \qquad (*)$$

stąd

$$\frac{1}{a} = \frac{1}{f} - \frac{1}{b} = \frac{b-f}{bf}$$

Wobec tego

$$y = \frac{f-b}{f}x + b \qquad (**)$$

Jest to równanie prostej przechodzącej przez punkty (a,0) i (0,b) przy założeniu, że a i b spełniają warunek (*).

Zauważamy, że dla x=f mamy

$$y = \frac{f-b}{f}f + b = f - b + b = f$$

Widzimy, że niezależnie od a i b dla x=f rzędna y=f. zatem punkt (f,f) leży na każdej z prostych danych równaniem (**).Innymi słowy wszystkie proste (**) przecinają się w punkcie (f,f).

Omówioną własność można wykorzystać w optyce geometrycznej do dyskusji równania soczewki.

B. Jedynym elementem układu, na którym może zachodzić dyssypacja energii Jest opornik R. Moc wydzielana (średnia) w obwodzie jest równa

$$P = I_{sk}^2 R$$

gdzie I_{sk} jest natężeniem skutecznym prądu płynącego przez gałąź zawierającą I,R. Podstawiając

$$I_{sk}^2 = \frac{U_{sk}}{\sqrt{R^2 + L^2\omega^2}}$$

gdzie $U_{sk} = \frac{1}{\sqrt{2}}U_0$, dostajemy

$$P = \frac{1}{2}\frac{U_0^2 R}{R^2 + L^2\omega^2}$$

Warto zwrócić uwagę na fakt, że w przedstawionym obwodzie kondensator zupełnie nie wpływa na wielkość P.

Należy spodziewać się, że część uczniów będzie rozwiązywać powyższe zadania korzystając z liczb zespolonych. W związku z tym podajemy dodatkowe rozwiązanie, w którym wykorzystano pojęcie impedancji.

Niech Z oznacza całkowitą impedancję obwodu. Mamy:

$$\frac{1}{Z} = C\omega i + \frac{1}{L\omega i + R}$$

stąd

$$\frac{1}{Z} + \frac{R + Ai}{R^2 + L^2\omega^2}$$

gdzie A jest wielkością rzeczywistą zależną od R, L i C, której- jak się okazuje- nie trzeba wymierzać. Moduł odwrotności zawady i faza φ odwrotności zawady są dane wzorami

$$\left|\frac{1}{Z}\right| = \frac{\sqrt{R^2 + A^2}}{R^2 + L^2\omega^2}$$

$$\cos\varphi = \frac{R}{\sqrt{R^2 + A^2}}$$

Średnia moc wydzielana w obwodzie jest równa

$$P = U_{sk} I_{sk} \cos\varphi = U_{sk}^2 \left|\frac{1}{Z}\right| \cos\varphi = \frac{1}{2}\frac{RU_0^2}{R^2 + L^2\omega^2}$$

(wyraz zawierający A ulega skróceniu).

C) W obliczeniach należy uwzględnić energie kinetyczną Ziemi.
W układzie odniesienia, którym Ziemia początkowo spoczywała a samochody poruszały się z prędkościami V, zgodnie z prawem zachowania pędu, mamy

$$2mv=m(2v+u)+mv+Mu$$

gdzie M oznacza masę Ziemi, a u-jej prędkość po rozpędzeniu się samochodu B do prędkości 2V

Wyraz po lewej stronie oznacza pęd (łączny) obu samochodów poruszających się z tą samą prędkością. Pierwsze dwa wyrazy po prawej stronie oznaczają pędy samochodów B i A po rozpędzeniu się samochodu B do prędkości 2t. Ostatni wyraz oznacza pęd Ziemi po rozpędzeniu się samochodu B do prędkości 2v.
Stąd

$$u = -v\frac{m}{M + m}$$

ponieważ m<M, więc

$$|u| < |v|$$

Praca L wykonana przez silnik samochodu B równa zmianie energii układu, wynosi

$$L = \frac{1}{2}m(2v + u)^2 + \frac{1}{2}mv^2 + \frac{1}{2}Mu^2 - 2\frac{1}{2}mv^2$$

Zatem po podstawieniu u(v) dostajemy

$$L = \frac{3Mmv^2}{2(M+m)}$$

Weźmy teraz pod uwagę układ odniesienia związany z samochodem A. W układzie tym oba samochody spoczywają a Ziemia porusza się z prędkością- v. Z prawa zachowania pędu mamy

$$-Mv=Mw+m(2v+w)$$

gdzie w oznacza prędkość Ziemi po rozpędzeniu się samochodu B do prędkości 2v.

Lewa strona oznacza pęd całkowity układu Ziemia+samochody na początku, równy pędowi Ziemi na początku. Prawa strona wyraża końcowy pęd układu równy pędowi samochodu B i końcowemu pędowi Ziemi.

Stąd

$$w = -\frac{M+2m}{M+m}v$$

Praca wykonana przez silnik jest równa różnicy energii kinetycznych:

$$L' = \frac{1}{2}Mw^2 + \frac{1}{2}m(2v+w) - \frac{1}{2}Mv^2$$

Po podstawieniu zależności w(v) otrzymujemy

$$L' = \frac{3Mmv^2}{2(M+m)}$$

a więc wartość dokładnie taką samą jak dla poprzedniego obserwatora. Dla M>m mamy w obu przypadkach

$$L \approx \frac{3}{2}mv^2$$

Widzimy, że uwzględnienie energii kinetycznej Ziemi usuwa paradoks przedstawiony w treści zadania. Paradoks ten był skutkiem pominięcia energii kinetycznej Ziemi w przypadku obserwatora związanego z kierowcą samochodu A.

UWAGA: Przy uwzględnieniu skończonej masy Ziemi i związanej z tym możliwości zmiany ruchu Ziemi podczas rozpędzania się samochodu niektóre wielkości, proste i jednoznaczne w przypadku Ziemi nieskończenie ciężkiej, wymagają przyjęcia pewnej interpretacji. Np. w zadaniu mówi się, że prędkość samochodu A względem Ziemi jest równa v. Otóż jeżeli samochód B rozpędza się i nadaje Ziemi pewną prędkość wstecz, to aby prędkość samochodu A względem Ziemi pozostała równa v, samochód ten musiałby nieco przyhamować. Należy więc zdecydować się, jak należy prędkość v rozumieć. Uwzględniając tego rodzaju niuanse można znaleźć kilka racjonalnych interpretacji wielkości występujących w zadaniu. Oczywiście w granicznym przypadku, gdy masa Ziemi M dąży do nieskończoności, dają one ten sam wynik. Interpretacja przyjęta w niniejszym rozwiązaniu (prędkość 2v liczona względem Ziemi, samochód A nie hamuje) wydaje się najbardziej naturalna. Należy jednak zdawać sobie sprawę z tego, że możliwe są inne, równie poprawne, interpretacje prędkości w przypadku, gdy Ziemia może zmieniać swój ruch.

W zadaniu dla uproszczeniu przyjęto, że Ziemia jest płaska. Oczywiście nie narusza to istoty rozważań.

Źródło:
Zadanie pochodzi z „Druk OF”